

TRATATELE DE ALIANȚĂ INTER-ROMÂNEȘTI ÎNȚRE 1635—1659

În prima jumătate a secolului al XVII-lea raporturile dintre Țările Române concretizate în tratatele de alianță ale Țării Românești și Moldovei cu Transilvania reprezintă cel mai eficace mijloc de a menține statu-quo-ul politic și militar în relațiile cu Poarta, moștenire prețioasă a epocii eroice a lui Mihai Viteazul, ce arătase pentru prima oară în istorie forța reunită a românilor.

Numeroase și semnificative sînt astfel acordurile bilaterale transilvano-muntene constant numite tratate de alianță și bună vecinătate, pentru care s-au păstrat alit proiectele propuse de principele Gheorghe Racoczi I, propunerile domnești ale lui Matei Basarab avansate de delegațiile sale prezente la Alba-Iulia cît și jurămîntul slujitorilor și al întregii oștiri, garanție a îndeplinirii integrale a prevederilor sale, reciproc acceptate. Sînt nu mai puțin de 7 asemenea acte între anii 1635 și 1651 încheiate succesiv în 1635, 1636, 1638, 1640, 1647, la care se adaugă o confirmare pentru mai vechiul tratat de alianță încheiat de Gheorghe Racoczi I, prin fiul său omonim după decesul celui dintîi în 1651 și o convenție Gheorghe Racoczi II — Matei Basarab datată 15 aprilie 1651. Între Transilvania Racoczeștilor și Moldova eternului rival al lui Matei Basarab — Vasile Lupu s-au încheiat doar două tratate : unul de alianță la 19/29 septembrie 1639 și un altul, de bună vecinătate și extrădare, la 25 martie / 4 aprilie 1646. În posteritatea imediată a marilor domnii de la jumătatea secolului al XVIII-lea românesc se așează alte două documente similare semnate pe de o parte de Gheorghe Racoczi al II-lea, pe de alta de Constantin Șerban în vara anului 1655 și de urmașul său la tron Mihnea al III-lea Radu la 4 octombrie 1659. Conjunctura negocierilor nu este întîmplătoare, urmașul lui Matei Basarab își salvase domnia de răzvrătirea seimenilor cu ajutor de peste munți : 4 ani mai tîrziu conducătorii politici ai celor trei țări române inițiau la Rucăr după semnarea celui de-al doilea tratat o puternică acțiune antiotomană.

Prezentăm în cele ce urmează cu un scurt aparat de note cele mai importante acorduri politice inter-românești între 1635 și 1659.

Alba Iulia, 16 martie 1635.

Tratat de alianță pentru menținerea bunului prieteșug și a bunei vecinătăți.

Gheorghe Racoczi al II-lea dă de știre tuturor că noi voim a ține bună vecinătate și prietenie adevărată cu cinstitul și măritul voievod Matei... făgăduim deci... că noi nu-i vom fi dușmani pentru nici o pricină și în nici un chip nu facem pagubă și nici supărare, nici lui, nici țării sale și vrem să trăim în bună vecinătate cu Domnia sa ; nu căutăm, nu pornim și nu trimitem de nicăieri dușmani împotriva persoanei și a țării sale.

Ci dacă cineva ar vrea să meargă împotriva sa, ne silim să-l întoarcem după putința noastră. De se vor afla rău voitori și dușmani Domniei sale și țării

salez.. vom fi după nevoie cu ajutorul cuvenit... Din toate acestea scoatem pe puternicul împărat"¹.

(A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, Acte și scrisori, vol. IX., (1614—1636), București, 1937, p. 344.

24. septembrie / 3 octombrie 1636.

Ulterior reînnoirii tratatului semnat în 1635 boierii, căpăteniiile oștirii și slujitorii din Țara Românească, promit,... „vom sta în ajutorul și întru apărarea măritului... Gheorghe Racoczi, împotriva tuturor dușmanilor țării sale... ori de unde ar fi ei” și aceasta „pînă la capătul vieții noastre și pînă la pierderea tuturor bunurilor noastre”².

(Apud, N. Stoicescu, *Matei Basarab*, București, 1988, p. 143)

Alba Iulia, 19/29 septembrie 1638.

Tratat de alianță încheiat de Vasile Lupu, Domn al Moldovei cu Gheorghe Racoczi I, principe al Transilvaniei.

„Noi, Gheorghe Racoczi... facem cunoscut în persoană... că între noi și preailustrul voievod Vasile... încă de la începutul domniei lui interveniseră relații de vecinătate pașnică și binevoitoare și legături de prietenie, deși acestea... începeau să fie împiedicate și să se schimbe din pricina anumitor fapte și cauze”. Asigurîndu-l de prietenia sa, principele se obligă să-l anunțe din timp de conspirațiile unor răuvoitori și invidioși „În toate acestea însă îl scoatem din cauză pe puternicul împărat”.

„Adăugăm și faptul că domnia sa prealuminatul Vasile Voievod să nu păsească... fără știrea și consimțămîntul nostru sub nici un motiv și în nici un chip cu arme și război ca dușman împotriva lui Matei Voievod sau a țării acestuia”³.

(I. Ionașcu, P. Bărbulescu, Gh. Gheorghe, *Relațiile internaționale ale României* (1368—1900), București, 1971, p. 182—183.

Alba Iulia, 10 mai 1640.

Condițiile lui Matei Basarab pentru reînnoirea tratatului de alianță...

„...ca de aici înainte orice primejdie s-ar întîmpla să cadă asupra Domnului nostru și a noastră de oriunde, să nu se facă nici o excepție pentru nimeni, că noi astăzi am jurat Măriei Tale cu toată țara și n-am scos pe nimeni, și dacă am avea greutăți din partea Porții, de s-ar amesteca străinii, dacă ar vrea să înlăture pe milostivul nostru Domn și pe noi din moștenirea noastră, dacă ar vrea străinii să locuiască în casele noastre... într-o astfel de vreme Măria Ta și sfetnicii Domniei Tale să ne ajute și să ne ocrotească de străini, ca și pînă acuma, căci noi n-am greșit cu nimica Porții, căci ca să ne mîntuim de străini și să poată domni între noi Măria Sa Domnul nostru am înmulțit darea de la una la trei și în afară de dare și tot ceea ce doresc dă atît Măria Sa Domnul, cît și noi, ca să ne lase să locuim pe pămîntul nostru...”⁴

(A. Veress, *Documente*, vol. X., București, 1938, p. 74—75),

15/25 aprilie 1651.

Convenția încheiată de Matei Basarab, Domn al Țării Românești cu Gheorghe Racoczi al II-lea principe al Transilvaniei.

Racoczi asigură pe Matei Vodă de ajutor militar împotriva turcilor, dacă ei ar căuta să calce „convențiile pe care Domnul și țara sa le au cu Poarta otomană”. La rîndul său Matei promite ajutor militar și împotriva turcilor și tătarilor⁵.

(Rezumatul la I. Ionașcu, T. Bărbulescu, Gh. Gheorghe, *Tratatele internaționale ale României*, București, 1975, p. 108—109). (1354—1900).

Tîrgoviște 1655.

Tratat de alianță și prietenie încheiat de Constantin Șerban, Domn al Țării Românești, cu Gheorghe Racoczi al II-lea, principe al Transilvaniei.

„ne legăm... ca numitei Mării Sale... îi vom fi adevărați și deplini binevoitori, dușmanilor și răuvoitorilor, le vom fi și noi dușmani... vom fi gata să-i ajutăm după poftă și trebuință... cînd va trebui să trimitem soli la vreun neam străin, ori se va întîmpla să vină la noi vreo astfel de solie, nu vom lipsi a da știre despre aceasta Măriei Sale... și cîntea vecinătății după obiceiul din fiecare an pentru milostivirea făcută de Măria Sa, o am sporit, fiind în vremea fericitului Matei voievod, 2500 galbeni în bani vechi, noi am ridicat la 3000 pe care în toți anii ne silim să-i trimitem”⁶...

(I. Lupaș, *Documente istorice transilvănene*, vol. I, 1599—1699, Cluj, 1940, p. 269—270).

Comentariu istoric

1. Intrate încă de la începutul secolului al XVII-lea în tradiția vieții politice românești tratatele celor două țări extra carpatice cu Transilvania vor răspunde în timpul lungilor domnii ale lui Matei Basarab și Vasile Lupu unor necesități noi. În ce-l privește pe domnul de la Tîrgoviște, acesta își datora tronul și sprijinului militar și diplomatic al lui Gheorghe Racoczi I. Era firesc deci ca încă în iulie 1633, prin ambasadorul transilvănean Ștefan Salanczi, Matei Basarab să încheie o primă înțelegere cu principele Transilvaniei prin care, pentru statornicirea unor raporturi de bună vecinătate și înțelegere, acesta se obliga să-i plătească anual suma de 5000 florini, răscumpărarea dijmii țăranilor ardeleni veniți în Țara Românească. La negocierile privitoare la încheierea tratatului poziția celor doi parteneri este diferită. Gheorghe Racoczi I care dorea subordonarea domnului muntean oferă o alianță politică și militară împotriva dușmanilor lui Matei și țării, din care însă este exclus sultanul. Cererile de la Tîrgoviște, sînt însă fără echivoc, — în schimbul ajutorului militar antiotoman solicitat principelui se oferă sprijin similar în caz de necesitate. La 24 iulie 1635 o mare adunare din care nu lipseau corpurile ostășești ale slujitorilor jura la București credința lui Matei și lui Racoczi, asigurîndu-se astfel, sancțiunea tratatului, încheiat însă potrivit voinței principelui ardelean.

2. În împrejurările dramatice ale anului 1636 cele două părți contractante conveniră asupra reînnoirii tratatului dintre ele. Matei Bă-

sarab' se temea de un atac din partea lui Vasile Lupu, în vreme ce Gheorghe Racoczi I, închis în cetatea maramureșană de la Hust, încerca să reziste lui Ștefan Bethlen, pretendent susținut de turci. Încă înainte de deznodământul evenimentelor, ce se arăta favorabil principelui, la 12/22 octombrie la București, boierii, căpeteniile oștirii și slujitorii prezentau principelui transilvănean „cea mai frumoasă declarație de prietenie din câte făcuseră românii de dincoace de Carpați Transilvaniei”.

„Nici cei mai bătrâni dintre boierii noștri nu-și aduc aminte să fi fost o legătură atât de strinsă ca aceea de acum, știută de toate staturile țării”.

3. În 1637 veni rîndul lui Gheorghe Racoczi să-și arate loialitatea față de domnul muntean. Cu sprijinul unor înalți demnitari otomani, Vasile Lupu se decide să-l atace pe Matei Basarab cu intenția de a înscăuna la Tirgoviște pe fiul său. Tentativa a eșuat, dar alianța munteano-transilvană a fost pusă la grea încercare. Trupele de ajutor trimise de principe nu interveniră, iar la sfîrșit i se propuseră lui Matei negocieri de pace cu domnul Moldovei sau continuarea războiului pe cont propriu. În anul următor relațiile cu Transilvania se vor deteriora în continuare. Gheorghe Racoczi I se hazardă să medieze pacea între cei doi voievozi. Aflați în septembrie 1638 la Alba Iulia, negociatorii munteni aflară de la principe că reînnoirea tratatului celor două țări este condiționată de un acord similar între Muntenia și Moldova, respins categoric de Matei Basarab. Se încheiară totuși acorduri separate cu Moldova la 19/29 septembrie și apoi cu Țara Românească la 13/23 octombrie. Principele pare a arbitra între cei doi domni. Vasile Lupu trebuie să-și consulte aliatul, dacă intenționează să mai lupte cu Matei Basarab. În fine, la București spre a nu se mai învenina relațiile reciproce se acordă de păsimesi, pe 6 martie, cei 5000 florini și doi cai de rasă lui Gheorghe Racoczi I.

4. Cererile lui Matei Basarab și ale marilor boieri pentru reînnoirea tratatului cu Transilvania, subliniază încă o dată fermitatea forțelor politice conducătoare muntene. Credincios vechiului său crez, domnul se arată interesat de o alianță împotriva Porții sau de protecție împotriva unei domnii străine impuse de turci. Este în același timp o recunoaștere expresă a situației, potrivit căreia înscăunarea lui Matei Basarab a solicitat sacrificii din partea potențailor regimului. În alt plan 1640, marchează, după criza raporturilor munteano-moldovene din anii anteriori, un început de îmbunătățire în perspectiva căruia cei doi rivali vor sfîrși prin a se împăca. (toamna 1644). Pe de altă parte interesat să-și atragă aliați, căci principele luase hotărîrea de a intra în războiul european (de 30 de ani) el desfășoară mai multe acțiuni politice care să-l asigure de atașamentul lor.

5. După moartea lui Gheorghe Racoczi I la 11 octombrie 1648, Matei continuă cu succesorul acestuia vechea politică de alianță cu Transilvania. La 8/18 februarie 1650, la Brașov, erau confirmate vechile tratate cu condiția schimbului „cărților de jurămint”. Actul din 15/25 aprilie 1651 are însă o semnificație cu totul deosebită. Este pentru prima oară cînd se recunoaște explicit situația specială a Țării Românești în

raporturile ei cu Poarta, reglementată prin convenții care-i recunosc autonomia deplină. Încălcarea acestora obligă la ripostă în cazul căreia domnul de la Țîrgoviște beneficiază de alianța principelui transilvan. După aproape 20 de ani de strădanie, Matei obține în relația sa politică cu Racoczeștii ajutor militar împotriva tuturor dușmanilor săi, inclusiv turcii și tătarii. Este o veritabilă alianță antiotomană între două state de sine stătătoare, de care Matei Basarab nu va ezita să se folosească imediat, pentru a tranșa definitiv conflictul său cu Vasile Lupu (bătălia de la Finta, 8/18 mai 1653).

6. Noul tratat munteano-transilvan a fost încheiat în succesiunea răscoalei seimenilor, a cărei forță spori considerabil prin angrenarea împotriva domniei a unei puternice revolte populare. Începute în ultimul an al vieții lui Matei Basarab, tulburările au atins punctul culminant în primăvara anului 1655. Primejduite, conducerile politice ale celor trei țări românești acționară energic, desigur și cu aprobarea Imperiului Otoman. Bătălia decisivă desfășurată la Șoplea la 26 iunie 1655 se încheie cu înfringerea răsculaților. Ulterior victoriei, Gheorghe Racoczi va reînnoi alianța cu Constantin Șerban, acesta din urmă îndatorat pentru tronul său vecinului de peste Carpați, fiind gata a accepta condiții asupra cărora antecesorul său n-ar fi convenit niciodată. După depunerea jurământului de credință, domnul Țării Românești se obligă a-și pune oastea, câtă mai rămăsese, la dispoziția principelui, acceptînd de asemenea, ca în relațiile sale externe să fie supravegheat de la Alba Iulia. Gheorghe Racoczi al II-lea cîștigă și dreptul de a se amesteca în treburile interne ale țării. Se reînnoiau firește vechile clauze ale tratatelor încheiate cu Matei Basarab, inclusiv plata anuală a unei sume de 3000 de galbeni către principele transilvănean. Deși prefigura marea alianță antiotomană de la sfîrșitul deceniului, prin care se rezerva rolul conducător Transilvaniei, tratatul nu mai avea forța de altădată, puterea militară a Țării Românești, fiind mult diminuată de răscoala seimenilor.

În împrejurările excepționale din toamna anului 1659, în cursul cărora Țările Române declanșează o mare acțiune militară împotriva Imperiului Otoman, se încheia la 4 octombrie tratatul dintre Gheorghe Racoczi al II-lea și Mihnea al III-lea, domnul Țării Românești. N. Iorga a definit-o astfel: „o alianță pur militară în care date fiind împrejurările dintr-o parte și alta numai este vorba de tribut, de darul cailor ca semn de vasalitate, de vreo hegemonie ardeleană, ci relațiile sînt de o desăvîrșită paritate, cum o căutaseră degeaba Matei și Constantin pe vremea cînd vecinii lor erau în fruntea unei aristocrații solidare și a unei puternice oștiri“.

Comentariu metodic

Documentele politice care consfințesc marea alianță politică a Țărilor Române de la jumătatea secolului al XVII-lea pot fi utilizate în funcție de obiectivele pe care și le propune profesorul, la clasa a VIII-a în cadrul cursului de Istorie a românilor, în mod firesc la tema consa-

crată „Faptei și moștenirii lui Mihai Viteazul“. Folosirea unuia sau altuia dintre texte va evidenția că tratatele inter-românești constituie o modalitate de afirmare a unității politice peste granițele statale și în contextul exercitării dominației străine. Fără a fi lipsite de momente conflictuale, pe care nu cred că este bine să le eludăm — Racoczeștii au avut rezerve față de conținutul antiotoman al alianței cu Țara Românească iar între Matei Basarab și Vasile Lupu nu s-a semnat niciodată un acord bilateral — aceste documente diplomatice au jucat un rol incontestabil în consolidarea autonomiei celor trei Țări Române, care, fie în parte, fie în ansamblu s-au afirmat în relațiile internaționale ca state aproape suverane.

Apropierile politice și diplomatice înlesniră în mod firesc ample și diversificate raporturi economice și nu în ultimul rând culturale, întărind încă o dată conștiința unității românești de o parte și de alta a Carpaților. După 1650 în împrejurări de politică internațională considerabil noi, (consolidarea pozițiilor Transilvaniei în urma încheierii războiului de 30 de ani și candidatura lui Gheorghe Racoczi al II-lea la tronul Poloniei) alianța celor trei Țări Române va câștiga treptat și un conținut antiotoman, evoluțiile politice și militare culminând în anii 1659—1660.

Bibliografie

N. IORGA, *Istoria românilor*, vol. VI., Monarhii, București, 1938, p. 233—234.

LIDIA DEMENY, L. DEMENY, N. STOICESCU, *Răscoala seimenilor sau Răscoala populară*, București, 1968, p. 148—150.

N. STOICESCU, *Matei Basarab*, București, 1988, partea a IV-a, *Politica externă a lui Matei Basarab*, p. 126—206.

BOGDAN TEODORESCU